

Marionetka „Ardżuna” teatru „wayang golek” z Indonezji

- Autor nieznany
- Czas powstania 2. poł. XIX w.
- Miejsce powstania Indonezja, Jawa
- Wymiary długość: tułowia z głową — 29 cm, spódnicy — 46 cm
- Numer inwentarzowy 21163/mek
- Muzeum [Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie](#)
- Tematy [teatr](#), [wyrzeźbione](#)
- Technika [rzeźbienie](#), [polichromowanie](#), [batik](#), [szycie](#)
- Materiał [drewno](#), [tkanina batikowa](#), [atłas](#)
- Kolekcjoner obiekt z kolekcji prof. Mariana Raciborskiego
- Data pozyskania 1917, dar
- Prawa do obiektu Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie
- Prawa do wizerunków cyfrowych domena publiczna
- Digitalizacja RPD MIK, projekt Wirtualne Muzea Małopolski

- Tagi [lalki](#), [teatr](#), [3D](#), [audiodeskrypcja](#), [3D plus](#), [aktor](#), [domena publiczna](#)

Przedstawiona lalka należy do klasycznego indonezyjskiego teatru marionetkowego *wayang golek purwa*. Wyobraża szlachetnego Ardżunę — jednego z głównych pozytywnych bohaterów *Mahabharaty*. To syn Kunti i Pandu, trzeci z pięciu szlachetnych braci Pandawów, walczących o odzyskanie tronu z rąk swoich uzurpatorskich kuzynów. Ma wiele przydomków i imion, między innymi: Świetlany, Błyszczący, Srebrny, Zwycięski, Posiadacz łuku Gandawy. Jest najbardziej stanowczy spośród braci. Jako bohater nobliwy, szlachetny ma białą twarz, wąskie oczy, prosty nos i małe smukłe ciało. Wyróżnia go także charakterystyczne uczesanie cechujące braci Pandawów — bardzo finezyjnie zakręcone do góry czarne włosy. Jego skierowane w dół spojrzenie świadczy o samokontroli. Pełne gracji ruchy Ardżuny są kontrolowane, a głos niski i delikatny. Jest on bardzo miły i uprzejmy dla ludzi, których szanuje, ale bezlitosny dla swoich wrogów, których bez skrupułów zabija, wyposażony w ekstremalną moc i siłę. Marionetka jawajska jest trójwymiarową lalką wyrzeźbioną w drewnie, składającą się z dziewięciu zasadniczych części: krótkiego korpusu; głowy; rąk, z których każda składa się z dwu części (od ramienia do łokcia i od łokcia do dłoni); 2 patyczków doczepionych do rąk oraz kijka przechodzącego centralnie przez korpus lalki. Na kijku tym osadzona jest najważniejsza część marionetki — starannie wyrzeźbiona głowa. Kijek służy także narratorowi do trzymania i animowania lalki podczas trwania przedstawienia. Ubrana w długą batikową spódnicę lalka nie posiada nóg; jest animowana od dołu przy pomocy wystającego z korpusu kijka oraz patyczków doczepionych do ruchomych rąk.

Marionetka jest jedną z kilkudziesięciu indonezyjskich lalek teatralnych w zbiorach Muzeum, z których prawie wszystkie (za wyjątkiem dwóch) pochodzą z kolekcji profesora Mariana Raciborskiego — botanika, który pozyskał je na Jawie pod koniec XIX wieku. W czasie swojego prawie czteroletniego pobytu na Jawie (1896–1900), gdzie przeprowadzał dla rządu holenderskiego badania naukowe, realizował nie tylko swoje marzenia zawodowe, ale gromadził także cenne przedmioty sztuki i rzemiosła artystycznego. Swoją kolekcję w ilości 206 sztuk, wśród której znajdują się lalki teatralne, broń, tkaniny i wyroby rzemiosła, podarował w 1917 roku (tuż przed swoją śmiercią), Muzeum Etnograficznemu w Krakowie. Były to pierwsze kolekcje jawajskiej sztuki z II połowy XIX wieku, które otrzymało Muzeum.

Marionetki z kolekcji M. Raciborskiego pochodzą z zachodniej i centralnej Jawy, gdzie znajdowały się miejsca badawcze botanika; w Buitenzorgu (obecny Bogor) w Jawie zachodniej Raciborski spędził pierwszą część swego pobytu w Indonezji, a w Kagok koło Tegal w centralnej Jawie — drugą część. Zbiór lalek należy do dwu różnych form teatralnych, chociaż ich bohaterami są drewniane trójwymiarowe lalki. Są to teatry: *wayang golek purwa* i *wayang golek menak*, nazywany krótko *wayang menak*. Kolekcja marionetek z teatru *wayang golek purwa* jest najliczniejsza i najpełniejsza. Reprezentuje bohaterów dwu eposów indyjskich, Ramajany i Mahabharaty, a także postaci charakterystyczne tylko dla wersji indonezyjskich tych eposów.

Tradycyjne teatry, obok *krisów* i tkanin batikowych, do dziś należą do najbardziej znaczących wyróżników Indonezji na świecie. Indonezyjski tradycyjny teatr określane jest mianem *wayang*. Słowo to, oznaczające cień, pochodzi od najstarszej formy teatralnej, którą był tu teatr cieni, ale odnosi się zarówno do teatrów aktorskich, jak i lalkowych. Nie występuje ono samodzielnie; aby określić rodzaj teatru stosuje się dodatkowe nazwy, wskazujące bezpośrednio na typ przedstawienia i cykl opowieści. W ten sposób powstają dwu- lub trzyczłonowe nazwy danej formy teatralnej, a słowo *wayang* zawsze występuje na pierwszym miejscu. W teatrze marionetkowym zwanym *wayang golek*, drugi człon nazwy, *golek*, odnosi się do trójwymiarowych lalek, które są jego bohaterami. Często przy nazwie lalkowej formy teatralnej pojawia się trzeci człon, który wskazuje na prezentowany w przedstawieniu cykl opowieści — np. *purwa* lub *menak*. Określenie *purwa* odnosi się do przedstawień opartych na dwu indyjskich eposach: Mahabharata i Ramajana. W teatrze *wayang golek*, podobnie jak w teatrze cieni, przedstawiane są przede wszystkim odpowiednio przetworzone opowieści zaczerpnięte z tych eposów. Historia teatru marionetkowego w Indonezji sięga według jednych źródeł końca XVI wieku, a według innych — początku XIX. We wczesnym okresie przedstawiany był tylko dla sundajskich regentów i arystokracji, ale już w połowie XIX wieku stał się dostępny także widzom z niższych warstw społecznych. W przedstawianych bohaterach lalkowych, podobnie jak w teatrze cieni, ważną rolę odgrywa wielkość postaci oraz wielkość, kolor i kształt twarzy, oczu, nosa i ust lalki, a także charakter uczesania. I tak np. ludzie ze sfer arystokratycznych mają na ogół białe lub jasne twarze, długie nosy i

wąskie oczy, zaś ludzie źli, podobnie jak złe demony o wylupiastych oczach i sterczących kłach, charakteryzują się czerwonym kolorem twarzy. Bohatera lalkowego można również poznać po starannie wyrzeźbionych nakryciach głowy, które w zależności od przedstawianego bohatera mogą mieć formę korony, turbanu, niskiej czapeczki lub specjalnie wiązanej chusty.

W typowym klasycznym przedstawieniu *wayang golek* bierze udział na ogół 60–70 lalek, chociaż skrzynka z lalkami może zawierać ich nawet 120. Większość lalek ma od 40–75 cm wysokości, lecz są i większe przedstawiające demoniczne olbrzymy i złych królów. Wszystkie marionetki są bardzo dokładnie ułożone przed rozpoczęciem przedstawienia; część po lewej stronie a część po prawej, zgodnie z tradycją mówiącą, że dobre charaktery znajdują się po prawej, a złe po lewej stronie. Najważniejszą częścią lalki jest głowa, gdyż ona wskazuje na typ bohatera. Mówią o tym rysy twarzy, nos i oczy, charakter uczesania i nakrycia głowy, jak i kąt nachylenia głowy. Większość przedstawień *wayang golek* odbywa się w związku z różnymi uroczystościami i rytuałami, takimi jak wesele czy obrzezanie. Liczba widzów takiego przedstawienia zależy nie tylko od rodzaju święta, ale także, a może przede wszystkim, od kwalifikacji i nazwiska *dalanga*, czyli narratora prowadzącego spektakl. Jest on najważniejszą osobą podczas spektaklu i traktowany jest jak supergwiazda. To on animuje wszystkie lalki, prowadzi większość narracji i dialogów, a także śpiewa wiele pieśni podczas trwania przedstawienia. On też kieruje orkiestrą gamelanową, dając muzykom sygnał, w którym momencie należy rozpocząć lub zakończyć daną sekwencję muzyczną. *Dalang* jest nie tylko głównym prowadzącym przedstawienie, ale także główną osobą w trupie teatralnej, zarządzającą całym zespołem i prowadzącą negocjacje na zewnątrz. Do niego też należą lalki biorące udział w przedstawieniu.

Opracowanie: Eleonora Tenerowicz (Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie), © wszystkie prawa zastrzeżone

Bibliografia:

Martin Banham, *The Cambridge Guide to Theatre*, Cambridge 1995;

Janusz Kamocki, Setiawan Sidik, *Sztuka Indonezji*, Kraków 1968;

Eleonora Tenerowicz, *Teatry Azji*, Kraków 1997;

Tri wielkich skazania drevniej Indii, red. B. Ernan, E. Tiomkina, Moskwa 1978;

Warrior Kings and Divine Jesters: Indonesian Rod Puppets A Workshop for Educators; July 10, 2003 (presented in conjunction with the display: *Warrior Kings and Divine Jesters: Indonesian Puppets from the Herbert Collection*);

Andrew Noah Weintraub, *Power Plays: Wayang Golek Puppet theater of West Java*, USA 2004.

Kolekcja indonezyjska Mariana Raciborskiego

Marian Raciborski — botanik, który przebywał na Jawie w latach 1896–1900 na zaproszenie rządu holenderskiego w celu prowadzenia badań nad paprociami i roślinami użytkowymi; pracował w Ogrodzie Botanicznym w Buitenzorgu (obecny Bogor), gdzie powstało aż 31 jego prac naukowych. Raciborski właściwie jako jeden z pierwszych Polaków dostrzegł piękno i oryginalność bogatej kultury wysp indonezyjskich, której część w postaci okazów przyrodniczych (dla Ogródu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego) oraz obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego (dla Muzeum Etnograficznego w Krakowie) przywiózł również do kraju. **Całość swojej kolekcji etnograficznej, ponad 200 sztuk obiektów**, wśród których znalazła się cenna kolekcja broni, szczególnie sztyletów krisów i innych jej rodzajów (ponad 60); pokaźny zbiór lalek z teatrów cieni i marionetkowych (74); cenne tkaniny ręcznie batikowane (10) oraz szereg innych przedmiotów codziennego użytku z wyspy Jawy, a także wiele obiektów z Sumatry i Borneo, **tuż przed śmiercią** w 1917 roku podarował Muzeum Etnograficznemu w Krakowie.

Kolekcja indonezyjska Raciborskiego, choć nie jest liczebnie duża, posiada wartość szczególną; zebrane przez niego obiekty nie były wytworem produkcji masowej, przeznaczonej dla turystów, lecz tworzono je z potrzeby duszy, a ich twórcy dokładali wszelkich starań, by dzieła były jak najdoskonalsze, bo tylko wtedy mogły właściwie spełnić swoją rolę. Świadomość tego sprawia, że i dziś wydaje się, jakby

te obiekty miały własną duszę i moc oddziaływania na widza i jego wyobraźnię.

Opracowanie: Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie, Redakcja WMM, © wszystkie prawa zastrzeżone

Zobacz obiekty z kolekcji Mariana Raciborskiego w zbiorach Wirtualnych Muzeów Małopolski:

[„Ardżuna” — marionetka teatru „wayang golek” z Indonezji](#)

[Drzewo życia „Gunungan” — figura teatru cieni „wayang kulit purwa” z Indonezji](#)

[Komplet rzeźb młodej pary z Indonezji](#)

Tagi: [Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie, © wszystkie prawa zastrzeżone](#)